

DR. OLÁH JÁNOS
Szeged

Az új hagyományok kialakításának szerepe a felszabadulás utáni évek nevelő és oktató munkájában

A neveléstörténeti kutatások viszonylag szegényesek a hagyományok szerepének és jelentőségének bemutatásában. Ágoston György szerint: „A hagyomány a közösség szüntelen előrehaladása során kialakult, célszerűnek bizonyult, a közösség életét megkönnyítő és megszépítő szokások megőrzése, ápolása, az idősebb korosztályról a fiatalabbra való átszarmaztatása . . . A hagyomány a konzervativizmus helyes fajtája, amelyben bizalom nyilvánul meg az idősebbek alkotásai, munkája iránt.” [1] A Pedagógiai Lexikont fellapozva ezeket olvashatjuk: „Hagyományok a közösségben: a tanulók egymást váltó nemzedékeinek állandósult szokásai, magatartási formái, életük visszatérő eredményei. A hagyományok kifejezik a kollektíva életének folyamatosságát, a hagyományossá vált tevékenységi formák alkotják az egymás után következő nemzedékek tevékenységét, tartalmát, keretét.” [2]

Bábosik István ezt írja a szokásokról: „... beidegzés-begyakorlás útján szükségletté alakult magatartás- és tevékenységnormák”; ... továbbá: „A nevelés keretében végzett személyiségformáló tevékenységet nem valamiféle pedagógiai öncél diktálja, hanem az a társadalmi elvárás, mely szerint a pedagógiai gyakorlat alapvető feladata az egyén felkészítése magasrendű társadalmi funkciók ellátására, aktivitásra.” [3]

A hagyományok tehát elősegítik, hogy a nevelés folyamatában, a társadalom szükségletei a nevelési követelmények elfogadása, interiorizálása révén az egyén szükségleteivé váljanak, s így az egyén a társadalom céljai szerint viselkedik. (Lásd pl.: Az általános iskolai nevelés és oktatás tervében Az általános iskolát végzett tanulók iránt támasztott társadalmi követelmények c. részt.) [4]

Bábosik István két csoportba sorolja a nevelési módszereket: közvetlen (direkt) és közvetett (indirekt) nevelési módszerek. Nem véletlen, hogy az utóbbi csoporton belül foglalkozik a hagyományok kialakításának módszerével. Megállapítja, hogy a hagyományok a szelekciós tényező szerepét is betöltik, kiiktatják a társadalom uralkodó szellemétől idegen elemeket.

A neveléstörténet ma még adós a hagyományok vizsgálatával, pedig nagyon tanulságos lenne annak kutatása, hogy a nevelési és oktatási intézmények hogyan járultak hozzá az egyes korokban a hagyományok tudatos és spontán kialakításával az egyes időszakok társadalmi szükségleteinek interiorizálásához. A tanulmány célja e feladat egy részének vállalása.

A szegedi tankerület hazánk leghamarabb felszabadult területei közé tartozik. E történelmi változás sok helyen szinte eufóriát okozott. Az átmenet nem volt könnyű. Az ország romokban hevert. Az emberek kisebbik részét még a régi félelmek, jogos sérelmek gyötörték. Érdekességgént jegyzem meg, hogy a tanítói alkalmazásért folyamodók még a régi nyomtatványt használták, melyen az utolsó pontot áthúzták: „A büntetőjogi követelmények tudatában és azok terhével kijelentem, hogy az 1939: IV. tc. 1. §-a értelmében nem vagyok zsidónak tekinthető.” [5]

A tisztviselők és a pedagógusok igazoló bizottságok előtt jelentek meg.

Bábosik István írta, hogy a hagyományok a szelekciós tényező szerepét is betöltik, kiiktatják a társadalom szellemétől idegen elemeket. A hagyományok kialakításához bizonyos ismeretek szükségesek. Ezek nagyobb része különböző könyvekben található. Az iskoláktól begyűjtötték a nacionalista, fasiszta könyveket (az olyan könyveket is pl., amelyek valamelyik gyarmatosító nagyhatalomnak nem tetszhettek). A Makói Községi Zrínyi Ilona Polgári Leányiskola tanári könyvtárából a következő könyveket távolították el pl.: Baktay Ervin: India szabadságot akar, Fülöp Béla: Kereszténység és kommunizmus, Magyar Sándor: Álmodni mertünk, Mussolini: Légitámadás Abessziániában, Pilch Jenő: Horthy Miklós, Tomky Károly: A leventeintézmény története, Vicsay Lajos: Először igazság, aztán béke stb. (Talán csak egy könyv kiselejtezését kell kommentálni, az „India szabadságot akar” című könyvet Anglia miatt távolíthatták el az iskola könyvtárából, hiszen India akkor még Anglia gyarmata volt.) [6]

Mivel a felszabadulás után az iskolák nem kaptak rögtön új tankönyveket, a régiekből több olvasmányt ki kellett hagyni a feldolgozás során, vagy megrövidítve tárgyalni. A feladatot az egyes iskolákra bízta. (Sándorfalván pl. az elemi iskola IV. oszt. olvasókönyvéből az alábbiakat törölték: Gyóni Géza: Varsó felé, Boros Jenő: Másodszor Mohács stb.) [7]

Egyes embereket előléptettek, mert az előző rendszerben részt vettek baloldali hagyományok kialakításában. (Pl. dr. Ventilla Sándor tanügyi fogalmazót, mert a baloldali Esztergomi Nyári Egyetemek hallgatója volt, 1939-ben a Gyulai Diétát szervezte, előadást is tartott. 1942-ben a Szent-Györgyi Albert által alapított és elnöksége alatt álló „Szegedi Egyetemi Ifjúság” részéről rendezett „Faluképző Szabadegyetemen” világnézeti előadást tartott. [8]

A Horthy-korszakban több haladó hagyomány keletkezett egyébként: az illegálisban élő kommunisták titkos helyen találkoztak, ezeken a helyeken az úttörők ma különböző versenyeket tartanak, de a többi korosztály is szívesen ellátogat ezekre a helyekre. Szegeden ilyen a Sárga, mely a Tisza partján van.

1945-től a baloldali pártok gyakran rendeztek tüntetést. Pl. az SZDP ifjúsági szervezete a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom 1945. szeptember 15-én reggel 8 órakor felvonulást rendezett a szegedi középiskolák diákjainak bevonásával a piaci árak letörése érdekében. [9]

1946-ban nevelői világnézeti tájékoztató értekezleteket tartottak az egyes iskolákban. A beszédekből, hozzászólásokból egy új világ képe rajzolódik ki. Elgondolkodtató az, hogy ki hogyan képzelt el a jövőt, milyen új hagyományokat akart kiépíteni.

A Pedagógusok Szabad Szakszervezete: „Pedagógus Átképző Tanfolyama” első előadásán dr. Radics Jolán gimnáziumi igazgatóhelyettes a következőket mondta: „A demokratikus közoktatás célja, hogy olyan felnőtteket adjon a jövő társadalmának, akik vágyaik kielégítésével lehetőleg kevés embertársuknak okoznak fájdalmat, legfeljebb csalódást. Ifjaink ne legyenek idegenek a világban, az élet »sérültjei«, akik mindent fájdalmaikon keresztül szemlélnék s folytonosan elégtételt váró és követelő magatartásukkal lassítják a haladás tempóját. Milyen legyen demokratikus nevelésünk? ... kollektív vagy individuális jellegű? Nézetem szerint a kollektív nevelés helye az általános iskola, mely műveltséggyarapító, fogalmakat nyújtó és tisztázó iskola, itt az oktatás jellege: katekizáló, doktrinális. A gimnázium műveltségteremtő, kultúrfilozófiai oktatás helye. Belépőjegy ide ne a vagyon, születés stb. helyzete, energiája legyen, hanem a tehetség. ... Nehéz ma a nevelő helyzete. Olyan országban kell demokratikussá nevelni a gyereket, amely sem a múltban nem volt demokratikus, sem a jelenben, de talán a közeljövőben sem lesz teljesen az ... A demokráciát ne fogalmi

kategóriákban fokról fokra, óráról órára injektózza be a pedagógus az osztályaiba, a tanulók éljék át a demokratizmust, érezzék a meggyőződés igazságát.” [10]

A fenti sorokkal, ha néhol lehet is vitázni, de alapjaiban ma is egyetérthetünk.

1947-ben a szegedi tankerület területén is népi kollégiumokat szerveztek. 1946 nyarán alakult meg hazánkban a Népi Kollégiumokat Építő Mozgalom, szerepét hamarosan a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (Nékosz) vette át. A Pedagógiai Lexikon szerint a mozgalmat az MKP és a Nemzeti Parasztpárt támogatta főleg. A kollégiumi mozgalom a maga tevékenysége révén egyszerre és együtt oldott meg diákszociális, ifjúsági mozgalmi és értelmiségi-nevelési feladatokat. A népi kollégiumokban a népi hagyományokra építve a közösségi önkormányzás elveire, öntevékenységre, önálló és kritikus véleményalkotásra nevelték a diákokat. E világot jól érzékeltette Bacsó Péter filmje, a „Tegnapelőtt” is.

1948-ban ünnepelték hazánkban a szabadságharc 100. évfordulóját. Erről a Köznevelés egyik korábbi számában már írtam, beszámoltam a szegedi tankerület néhány eseményéről. Ehhez szeretnék, néhány kiegészítést tenni. [11]

Az 1948-as emlékezést a minisztérium jól előkészítette, építve a helyi kezdeményezésekre. Az igazgatóknak havonta kellett jelentést küldeniük tankerületi főigazgatójuknak és a Magyar Ifjúság Országos Tanácsának Budapestre. Az egyik hónapban ezekre a kérdésekre kellett válaszolniuk:

„1. A település neve, ahol az iskola működik

2. A 48-as bizottság megalakulásának időpontja

3. A tanulók létszáma, hányan vettek részt a 48-as munkában

4. A bizottság tagjainak a neve

5. Az iskolai 48-as bizottság pontos címe

6. Milyen előadásokat tartottak a szabadságharc eseményeinek és jelentőségének értékelése céljából:

a) az iskolában,

b) az iskolán kívül

7. Gyűjtenek-e 48-as hagyományokat?

8. Van-e a bizottságnak színjátszó, illetve népitánc-csoportja? Tartottak-e műkedvelő előadásokat? Milyen célra fordították azok jövedelmét? (Iskolai felszerelés, szegény tanulók felruházása, hadifoglyok megsegítése stb.) Van-e énekkaruk, zenekaruk (Éneklő Ifjúság Mozgalom)?

9. Rendeztek-e tanügyi kongresszust?

10. Létesítettek-e parasztdolgozók iskoláját?

11. Hány kötetből áll ifjúsági könyvtárunk?

12. Rohammunkával részt vettek-e valamilyen középület helyreállításában?

13. Fásítottak-e?

14. Létesítettek-e sportpályát? Részt vettek-e labdarúgótornában?

15. Építettek-e játszóteret?

16. Részt vettek-e utcarendezési munkában?

17. Végeztek-e játékos célú mezőgazdasági munkát?

18. Állítanak fel szabadságzászlót?

19. Mit tettek a szegények, a hadifoglyok, illetve hozzátartozóik érdekében?

20. Egyéb elvégzett munka?

21. Kik értek el kiemelkedő eredményt?” [12]

A jelentéseket tanulmányozgatva érdekes világ tárul a kutató elé. Mai helytörténeti munkákat olvasva megállapítható pl., hogy a felszabadulás utáni időszakban keletkezett falusi színjátszó körök, énekkarok munkája (melyek néhol még ma is élnek) felülről és alulról jövő kezdeményezések hatására jött létre.

A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége kezdeményezésére 1948-ban létrejöttek az egyes iskolákban a szülői munkaközösségek, melyek szintén új hagyományok kialakításához járultak hozzá. Kezdetben az osztályharc éleződése következtében e fórumot is részben politizálásra használták fel. (A szülői munkaközösségek megalakulásáról és működéséről a szegedi tankerületben a Módszertani Közlemények egy korábbi számában írtam részletesen. [13])

1949-re tisztázódott a helyzet. A Makói Csanád Vezér Gimnáziumban (a név még a Horthy-korszakból való, mai nevét volt nagy tanítványáról, József Attiláról kapta) egy pedagógus így beszélt a nevelés céljairól, az új hagyományokról: „A régebbi individualista nevelés helyett ma a kollektivista nevelésen van a hangsúly. Azt kell hirdetnünk, hogy az egyén munkája akkor hasznos, ha az a kollektíva szempontjából is hasznos. Ez azt jelenti, hogy az egyént a kollektív nevelés emeli a legmagasabb fokra, az egyén munkáját pedig a közösség szempontjából kell értékelni. (Szakkörök, MHK-mozgalom stb.) Nevelésünk irányelve a szocialista erkölcs.” [14]

Összegezve elmondhatjuk, hogy a hagyományok a közösség összetartozását, fennmaradását szolgáló magatartási-tevékenységi normák, formai keretek, akciók rendszerbe foglalása: megőrzik, fenntartják, reprodukáltatják a társadalom által pozitívnak ítélt magatartási formákat, mozgósítanak ezek érdekében, kölcsönhatásokat indítanak; mércéül, támpontul szolgálnak a különböző magatartásformák, tettek megítéléséhez.

A hagyományok, a nevelési program elemei biztosítják a nevelési célok végrehajtásához szükséges impulzust, energiát, élményi-tapasztalati, értelmi-logikai és gyakoroltatási-beidegzési hatásokat eredményeznek. (Pl. a Horthy-korszak egy hagyománya: június 12., amikor minden iskolában a „Magyar Jövőt” ünnepelték a nagyközönség bevonásával. Az ünnepség csak nagy vonalaiban volt előírva, minden iskolában más volt a helyi hagyományok szerint, növelte a horthysta nevelő iskola hatékonyságát (abban a korban is tudatosan hangsúlyozták — más tartalommal —, hogy az iskola nevelő iskola kell hogy legyen), azaz ez az ünnepség elősegítette, hogy a horthysta normák interiorizálódjanak az egyénben.)

A felszabadulás utáni években nem véletlenül hivatkoztak 1848-ra. A magyar társadalom forradalmi hagyományait emelték ki, 1848 tanulságaira hivatkoztak a nemzetiségek vonatkozásában is. A felszabadulás utáni első évek új hagyományai az újjáépítést és egy új társadalom létrehozását eredményezték.

A ma iskolájának is féltő gonddal kell ápolnia haladó hagyományainkat Vigyázni kell arra, hogy élményt adjanak a hagyományok, a társadalmunkért folytatott aktivitás szükségletét alakítsák ki.

A ma pedagógusának is propagálnia kell a szülőknek, hogy a családban is szükség van tudatos hagyományteremtő munkára: közös családi ünnepségek, kirándulások, munkamegosztás, bizonyos események értékelése stb. összekovácsolják a családot.

Ma sem ritkák az olyan hagyományok, amelyek több generáción keresztül hatnak a családokban. Óvakodni kell, hogy hagyománytisztelet címén ne hogy túlhaladott eszmék, szokások megbecsülésére neveljenek.

A felnőtt- és diákközösségek egyaránt meríthetnek a II. világháború utáni évek hagyányaiból, hiszen elképzelhetetlen, hogy miközben a holnapért dolgozunk, ne gondoljunk a múltra, az országot újjáépítőkre.

Tanulmányomat Köpeczi Béla gondolataival fejezem be: „... fennmaradni csak akkor lehet, ha a korszerűt, az előremutatót, a haladót fogadjuk el, és szembeszállunk minden visszahúzó erővel, még ha ezt a hagyomány meg is szentelte”. [16]

- [1] *Dr. Agoston György*: Neveléstudomány. Tankönyvkiadó, Bp., 1973. 271. old.
- [2] *Pedagógiai Lexikon* II. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp., 1977. 99. old.
- [3] *Bábosik István*: A személyiség irányultságának formálása mint nevelési cél. *Magyar Pedagógia* 1981/3. 244. és 232. old.
- [4] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve. I. kötet. Főszerkesztő: dr. Szébenyi Péter. OPI, Bp., 1977. 21—25. old.
- [5] Csongrád Megyei Levéltár a Szegedi Tankerületi Főigazgatóság iratai (a továbbiakban CSML) 2465/1944—45.
- [6] CSML 540/1945—46.
- [7] CSML 212/1945.
- [8] CSML 566—1/845—46.
- [9] CSML 1039—5V/1945—46.
- [10] CSML 440/1946—47.
- [11] *Oláb János*: Emlékezés a századik márciusra. *Köznevelés* 1983/10. 7. old. és CSML 400—fk/1947—48.
- [12] CSML 400—fk/1947—48.
- [13] *Oláb János*: Szülői munkaközösségek az 1948/49-es tanévben a Szegedi Tankerületi Főigazgatóságban. *Módszertani Közlemények* 1985/5. 332—336. old.
- [14] CSML 146.44/1949.
- [15] CSML 893/1921.
- [16] *Köpeczi Béla*: Az emberi munka felemelkedésünk forrása. Délmagyarország, 1984. aug. 22. 3. old.

Gácsér József: Demokratizmus és általános iskola

A Módszertani Közlemények könyvtársorozatának 9. köteteként melegen ajánljuk az iskolák, a pedagógusok figyelmébe *Gácsér Józsefnek*, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Neveléstudományi Tanszéke vezető tanárának *Demokratizmus és általános iskola* című, több szakaszban lebonyolított, széles körű vizsgálat-sorozaton alapuló munkáját.

Ez az elméletileg és módszertanilag sokoldalúan megalapozott vizsgálat nemcsak megbízható, objektív képet ad a neveléstudományi demokrácia helyzetéről, minőségéről, hanem egy olyan új, a gyakorlatban is kipróbált komplex eljárást, mérőeszközt is bemutat a neveléstudományi közösségek minőségének megállapítására, amely nélkülözhetetlen eszköze, segítője lehet a neveléstudományi közösség tudatos szervezésének, az iskolai demokrácia továbbfejlesztésének, elmélyítésének.

Reméljük, hogy egyre több iskola igényli is ezt a felkínált lehetőséget, egyre szélesebb körben hasznosítják majd pedagógusközösségeink vezetői e komplex kutatás figyelmet érdemlő eredményeit.

A kötet ára: 40,— Ft. Megrendelhető postai levelezőlapon a Módszertani Közlemények Kiadóhivatalánál (6725 Szeged, Hámán Kató u. 25.).